

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УСТАНОВКИ В ПРОФІЛІ ГУБРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ОСІБ ЛІТНЬОГО ВІКУ

Брагіна Катерина

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
fox.minstrel@gmail.com

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз та емпіричне обґрунтування взаємозв'язку соціально-психологічних установок і губристичної мотивації осіб літнього віку. Теоретичне обґрунтування проблеми стосується питань необхідності вивчення цього аспекта у віковій групі осіб літнього віку з обов'язковим урахуванням аналізу реінтеграційних умов успішної само-реалізації й удосконалення особистості. Зазначено, що губристична мотивація в ознаках досконалості та переваги визначає внутрішні ресурси саморозвитку особистості. Підкреслено, що регуляційну роль у проявах губристичної мотивації здійснюють соціально-психологічні установки, які засобом вибіркового ставлення до навколишнього світу й самого себе визначають внутрішню активність у досягненні бажаних цілей. Розроблена програма емпіричного дослідження, а також комплекс використаних методів математичної обробки результатів дослідження дають змогу конкретизувати теоретичні положення у вигляді реальних психологічних фактів: встановлено дві форми стабілізаційного й дезорганізаційного впливу соціально-психологічних установок на зміст губристичної мотивації; доведено, що прагнення до досконалості як показника губристичної мотивації осіб літнього віку пов'язане зі стабільними переживаннями щодо оцінки та розуміння ними соціально-психологічних настанов і змін; а прагнення до переваги зв'язано з дестабілізаційними переживаннями потреби у владі, що часто призводить до внутрішньої невизначеності, неоднозначності й конфліктності. Зафіксовано позитивні інтеркореляційні зв'язки між показниками потреби у владі та установкою на результат, егоїзм, гроші й свободу, підтверджують прояви в цій віковій групі консерватизму та самопожертви задля збереження своїх інтересів і поглядів, зацікавленість у фінансовій незалежності та домінуючій позиції контролю над іншими з метою підвищення рівня довіри до себе та зростання значущості своєї особистості.

Ключові слова: губристична мотивація, досконалисть, перевага, соціально-психологічні установки, потреба у владі, літній вік.

Brahina Kateryna. Social-Psychological Attitudes in the Profile of Hubristic Motivation of the Elderly. The article is devoted to the theoretical and methodological analysis and empirical substantiation of the relationship of social-

psychological attitudes and hubristic motivation of the elderly. The theoretical justification of the problem concerns the need to study this aspect in the age group of elderly people due to the mandatory accounting and analysis of the reintegration conditions of successful self-realization and personal improvement. It is noted that hubristic motivation in the signs of perfection and superiority, determines the internal resources of self-development of the individual. It is emphasized that the regulating role in the manifestations of hubristic motivation is carried out by social-psychological attitudes, which, by means of selective attitude to the world and to oneself, determine the internal activity in achieving the desired goals. The developed program of empirical research, as well as a complex of used methods of mathematical processing of results of research allows to specify the theoretical propositions in the form of real psychological facts: two forms of stabilizing and disruptive influence attitudes to the content hubristic motivation are established; it is proved that commitment to excellence as an indicator hubristic motivation of the elderly is associated with a stable experience on assessing and understanding their attitudes and changes; the desire for supremacy finds a connection with destabilizing experiences of the need for power, which often leads to internal uncertainty, ambiguity and conflict. Fixed positive intercorrelation connections between indicators of need for power and installation on result, egoism, money and freedom confirm manifestations in this age group of conservatism and self-sacrifice for the sake of preservation of the interests and views, interest in financial independence and a dominating position of control over others for the purpose of increase of level of trust to itself and growth of importance of the personality.

Key words: hubristic motivation, perfection, superiority, social-psychological attitudes, the need for power, the elderly.

Брагина Екатерина Игоревна. Социально-психологические установки в профиле губристической мотивации лиц пожилого возраста. В статье приводится теоретико-методологический анализ и эмпирическое обоснование взаимосвязи социально-психологических установок и губристической мотивации лиц пожилого возраста. Теоретическое обоснование проблемы касается вопросов необходимости изучения этого аспекта в возрастной группе лиц пожилого возраста в силу обязательного учета и анализа реинтеграционных условий успешной самореализации и совершенствования личности. Отмечается, что губристическая мотивация в признаках совершенства и превосходства, определяет внутренние ресурсы саморазвития личности. Подчеркивается, что регулирующую роль в проявлениях губристической мотивации играют социально-психологические установки, которые средством выборочного отношения к окружающему миру и самому себе, определяют внутреннюю активность в достижении желаемых целей. Разработана программа эмпирического исследования, а также комплекс использованных методов математической обработки результатов исследования позволяет конкретизировать теоретические положения в виде реальных психологических фактов: установлены две формы стабилизирующего и дезорганизирующего влияния социально-психологических

установок на содержание губристической мотивации; доказывається, що стремление к совершенству как показатель губристической мотивации лиц пожилого возраста связано со стабильными переживаниями относительно оценки и пониманием ими социально-психологических установок и изменений; а стремление к превосходству находит связь с дестабилизирующими переживаниями потребности во власти, что часто приводит к внутренней неопределенности, неоднозначности и конфликтности. Зафиксированы положительные интеркорреляционные связи между показателями потребности во власти и установкой на результат, эгоизм, деньги и свободу, подтверждают проявления в этой возрастной группе консерватизма и самопожертвования ради сохранения своих интересов и взглядов, заинтересованность в финансовой независимости и доминирующей позиции контроля над другими с целью повышения уровня доверия к себе и роста значимости своей личности.

Ключевые слова: губристическая мотивация, совершенство, превосходство, социально-психологические установки, потребность во власти, пожилой возраст.

Постановка наукової проблеми. У сучасній психології проблема вивчення самореалізації людей літнього віку набирає обертів наукової респектабельності, адже ця вікова група на фоні реінтеграційних змін потребує особливої уваги щодо питань повноцінного використання власного досвіду, побудови міжособистісних стосунків, здатності прийняття конструктивних рішень тощо. Свідченням є розповсюджені приклади репрезентації образу людини похилого віку як особи, яка може розвивати свої таланти та досягати різноманітні цілі. Саме в цьому аспекті підтверджується теза К. Роджерса про «актуалізуючу тенденцію» як прагнення організму до вияву й розвитку всіх своїх можливостей способом, який слугує його збереженню та вдосконаленню (Роджерс, 1994). При цьому акцентовано не лише на особистість і її характеристики, а й на її діяльність і фактори, які ініціюють та корегують її поведінку, серед яких особливе місце відводиться мотивації й соціально-психологічним установкам.

Серед мотиваційних атрибутів діяльності та поведінки людини надто важлива її губристична характеристика, яка визначає шляхи саморозвитку й самовдосконалення особистості. Ще Арістотель наголошував про стан повної досконалості (євдемонії), якого може досягнути громадянин полісу, котрий володіє чеснотами як особливими рисами характеру. На його думку, основною чеснотою є практична розумність (phronesis), що поєднує інтелектуальну й практичну сфери та є основою особистості (Роменець, 1989). Особистісне зрос-

тання до стану повної досконалості можливе лише тоді, коли, виконуючи будь-яку справу, людина, осмислено підходячи до старої схеми виконання цієї дії, удосконалює її. Діючи таким чином, індивід проходить процеси реінтеграції особистості, що передують змінам у стереотипних діях, зумовлених соціально-психологічними установками. Внутрішня інтенція такої особистісної позиції відображається в її доброчесності, що найкраще виявляється в зрілому віці, адже «доброчесна людина діє справедливо або стримано не тому, що її зобов'язує закон, а тому, що вона прагне так діяти» (Hughes, 1996). Отже, подальше вивчення цієї проблеми поглибить знання про фактори людської діяльності та мотиви, розширить картину бачення образу особи літнього віку як активного індивіда, котрий прагне до саморозвитку й самореалізації, а ракурс вивчення взаємозв'язку між соціально-психологічними установками та губристичною мотивацією, розкриє детермінаційні закономірності цього психологічного явища.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Вивчення проблеми губристичної мотивації представлено широким колом наукових доробок з узагальнення підходів і теорій самоствердження особистості (А. Адлер, Ю. Козелецький, А. Розов, Н. Цибра та ін.), а також дослідження самозначущості людини як особистісного явища (Ж. Вірна, Є. Нікітін, Г. Сурдін, Н. Харламенкова й ін.). Фундаментальне узагальнення вивчення губристичної мотивації в структурі суб'єкта діяльності, де враховані її детермінація, особливості впливу прагнення до переваги та досконалості на Я-концепцію і їх зв'язок із мотивами провідної діяльності, здійснено в докторській дисертації К. Фоменко. Щодо вивчення соціально-психологічних установок, що розгляд базових положень функціонування цього психологічного феномену належить О. Асмолову, К. Ланге, Д. Узнадзе, М. Сміту, В. Ядову.

Мета статті – теоретико-методологічний аналіз та емпіричне обґрунтування взаємозв'язку соціально-психологічних установок і губристичної мотивації осіб літнього віку.

Методи та методики. У дослідженні використано такі методи: теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань вивчення соціально-психологічних установок і губристичної мотивації); емпіричні (тестування з використанням опитувальника «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребнісній сфері» О. Потьомкіної й опитувальника губристичної мотивації К. Фоменко); методи математичної статистики (кое-

фіцієнт кореляції Пірсона). Статистичні обрахунки здійснювалися за допомогою програмного забезпечення SPSS для Windows версія 23).

Вибірку дослідження становили 84 особи літнього віку віком 60–85 років. Під час формування вибіркової сукупності дотримано вимог до її змістовності й еквівалентності. Слідування критерію еквівалентності виражалось в нормальному розподілі емпіричних даних, отриманих з усієї вибірки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Теоретичний огляд проблеми стосується розгляду феномену губристичної мотивації як стійке прагнення людини до самоствердження, підвищення своєї самооцінки та значущості (Козелецький, 1991). Згідно з К. Фоменко, самоствердження є природним й основним рушієм активності особистості та регуляції її діяльності (Фоменко, 2017). Людина, керована губристичною мотивацією, не обмежується лише бажанням отримання влади, оскільки особистості з вираженим бажанням до переваги недостатньо просто бути визначною – вона бажає досягти вершини досконалості. Подібні мотиви трапляються також в індивідуальній психології А. Адлера, котрий вважав пошук досконалості основним рушієм особистості. Протягом життя кожна людина накопичує досвід, котрий сприяє появі почуття власної неповноцінності, і яке вона прагне компенсувати за допомогою почуття власної неперевершеності. Це почуття є природним та з'являється ще в дитинстві, коли дитина порівнює себе з іншими членами сім'ї – більш сильними й дорослими (Адлер, 1997).

Загалом, узагальнюючи явище губристичної мотивації, чітко простежуємо її зв'язок із психічними процесами та властивостями, що визначають саморегуляцію суб'єкта, систему його когніцій, поведінкових й емоційних проявів. Також губристична мотивація тісно пов'язана з феноменом самореалізації як базової потреби безперервного динамічного процесу розвитку та вдосконалення особистості і як чинника психічного здоров'я й довголіття людини (Вічалковська, 2015). Особливо цей зв'язок видимий в осіб зрілого віку, коли найяскравіше проявляються внутрішні ресурси їх саморозвитку, і саме переживання відчуття досконалості й переваги часто виступає головним рушієм виходу за межі буденності та побудови нових життєвих перспектив (Титаренко, 1998).

Продовжуючи аналіз проявів губристичної мотивації, урахуємо, що в реальності людина перебуває в умовах безперервних змін

як навколишнього світу – об'єктивної дійсності, так і внутрішнього, суб'єктивного світу – психічного відображення, які мають для неї форму певних подій. Для того щоб жити й діяти в цих умовах, людина прагне оцінити та зрозуміти зміни, які відбуваються. Це прагнення спрямовує її подальшу активність і перетворює її в суб'єкта. Але через нескінченне різноманіття змін людина виокремлює лише частину з них. Це здійснюється суб'єктом засобом вибіркового ставлення до навколишнього світу й самого себе, а основою цієї вибіркості є оцінка суб'єктивної значущості подій, які відбуваються в житті людини. Саме в цьому контексті заявляють про себе соціально-психологічні установки, які забезпечують реагування індивіда на ту ситуацію, у котрій він опинився, та які сприяють досягненню ним бажаних цілей.

Зокрема, К. Ланге називає установкою несвідому неусвідомлену готовність організму людини до дій, котра ґрунтується на попередньому досвіді (Lange, 1885). Д. Узнадзе дещо розширює це поняття, стверджуючи, що установка – це стан неусвідомленої внутрішньої готовності суб'єкта до сприйняття майбутніх подій та дій у певному напрямку (Узнадзе, 1977). Ґрунтовний аналіз діяльнісного обґрунтування установки представлений О. Асмоловим у його концепції ієрархічної порівневої природи установки, де виокремлено чотири рівні установочної регуляції діяльності: рівень смислової установки, рівень цільової установки, рівень операціональної установки та психофізіологічні механізми – реалізатори установки. При цьому смислова установка – установка провідного рівня регуляції діяльності – «актуалізується мотивом діяльності та являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді готовності до виконання спрямованої діяльності» (Асмолов, 1979: 62–63). Смислова установка проявляється в збереженні спрямованості діяльності, вона існує як в усвідомлюваній, так й в неусвідомлюваній формі. Змінення, реорганізація смислових установок пов'язані зі змінами смислової сфери особистості, її мотивами. Звідси виходить, що «... лише під час перебування мотивів діяльності відбувається перебудова загальних смислових установок» (Асмолов, 1979: 75]. Смислові установки реалізуються через установки нижчих рівнів, регулюють їх, визначаючи процес утворення цілей і завдань. Д. Леонтьєв, розкриваючи структурно-функціональну природу смислової реальності, визначає смислову установку як «складову виконавчих механізмів діяльності, яка відо-

бражає в собі життєвий смисл об'єктів і явищ дійсності, на які вона спрямована і яка феноменологічно проявляється в різноманітних формах впливу на протікання актуальної діяльності» (Леонт'єв, 2001: 184).

Необхідними умовами виникнення установки є наявна в цей момент актуальна потреба людини та ситуації, у якій реально задовольнити це прагнення. М. Сміт, зі свого боку, розділяє поняття «установки» та «соціальної установки», або атитюду, котра є стійкою схильністю до оцінки, що формується на основі попереднього досвіду індивіда та його поведінкових намірів (Smith, 1956). Ці наміри або інтенції можуть уключати очікування, прагнення й плани людини (Белинская, 2001). Основною відмінністю атитюду від установки є те, що він функціонує на рівні соціуму та є станом людської свідомості. Це переживання людиною цінності й сенсу соціального об'єкта (Андреева, 2009).

Представлений теоретичний екскурс дає змогу виокремити положення, якими керуватимемося в подальшому розгляді проблеми. По-перше, співвідношення діяльності та установки має подвійний характер: діяльність первинна відносно установки в генетичному плані, а установка первинна відносно діяльності у функціональному аспекті. По-друге, рівень установочної регуляції та її особливості відповідають рівню регуляційної активності суб'єкта. І, по-третє, установочна регуляція діяльності має динамічний характер. Установки можуть змінювати своє місце в ієрархії у зв'язку зі змінами в структурі діяльності предмета, на який вони спрямовані. Зв'язки між установками відповідають зв'язкам між одиницями діяльності. Тому зрозуміло, що роль установок і, зокрема, соціально-психологічних, є досить важливою, адже результатом їх функціонування є зроблений вибір та прийняття певного рішення.

В осіб літнього віку саме соціально-психологічні установки набувають неусвідомлюваного внутрішнього опору, який блокує формування в них свідомості нового реального досвіду, що часто призводить до кризи чи навіть соматичної або психічної хвороби. Для такої реабілітації потрібне щире особистісне прагнення до повноцінного використання власного досвіду, усіх своїх потенцій. У випадку, коли соціально-психологічні установки усвідомлюються, вони втрачають формат психологічних захистів, і набувають потужного регулятивного змісту в поставці цілей, прийнятті рішень, створенні намірів тощо.

Виходячи з проведеного аналізу, можемо припустити, що саме регуляційний зміст соціально-психологічних установок визначає зміст губристичної мотивації, що проявляється не лише у формі губристичних мотивів (досконалість, перевага), але й переживань, які змушують людину змінювати поведінку та діяльність і виконувати вчинки. Тенденції й закономірності взаємозв'язку соціально-психологічних установок і губристичної мотивації осіб літнього віку мають свою специфіку, вивчення якої відображено в реалізації складеної емпіричної програми дослідження.

За результатами опитувальника губристичної мотивації К. Фоменко отримано психодіагностичний профіль її прояву, у якому продемонстровано домінування губристичного показника домінування ($X_{сер}=41,8$), порівняно з показником переваги ($X_{сер}=27,4$). Під час обробки результатів констатувального зрізу використовувався кореляційний аналіз (r-Пірсона) для встановлення взаємозв'язку між діагностованими показниками. За вказаними губристичними показниками зафіксовано статистично значущий зв'язок ($r=0,384$ при $p \leq 0,01$). Результати взаємозв'язку показників губристичної мотивації та соціально-психологічних установок подано в табл. 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок губристичної мотивації та соціально-психологічних установок літніх людей

	Про- цес	Резуль- тат	Альт- руїзм	Его- їзм	Пра- ця	Гро- ші	Сво- бода	Вла- да
Доско- налість	0,097	0,016	0,078	-0,064	-0,013	0,009	-0,023	- 0,007
Перевага	-0,026	0,174	0,061	0,197	0,099	0,209	0,075	,366**

Примітка. Кореляції значущі на рівні ** $p < 0,01$.

Цікавим виявився факт, що домінуючий прояв губристичного показника досконалості не продемонстрував зв'язку з показниками соціально-психологічних установок, на відміну від слабовираженого показника переваги, із яким корелює показник соціально-психологічної установки влади, що є цілком закономірним психологічним фактом. Загалом особа з високим рівнем губристичної мотивації намагатиметься отримати домінуючу позицію в соціальній групі та прагнутиме зайняти місце лідера, навіть керуючись мотивацією до-

сягнення. Влада для неї є не лише ціллю, а й засобом отримання переваги над іншими, суспільного визнання. Орієнтуючись на владу, людина з високим рівнем губристичної мотивації діє відповідно до цієї установки, часто використовуючи такі риси характеру, як хитрість або амбіційність.

Результати вивчення інтеркореляційних зв'язків між показниками соціально-психологічних установок представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Інтеркореляційні зв'язки між показниками соціально-психологічних установок осіб літнього віку

Показник	Результат	Альтруїзм	Егоїзм	Гроші	Свобода
Влада	,266*	-,253*	,491**	,247*	,348**

Примітка. Кореляції значущі на рівні ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Результати дослідження також засвідчили наявність статистичного зв'язку між установкою на владу й установкою на результат. Людині, котра прагне затвердитись у суспільстві, недостатньо просто йти до своєї мети – вона хоче досягти кінцевого результату, і лише тоді отримує задоволення від зробленої роботи. Вона схильна оцінювати ризики, на які йде, продумувати план дій наперед, чітко формувати уявлення про ціль. Установка на результат забезпечує надійність та чіткість виконання завдання, тому людина намагається діяти так, щоб усе йшло за планом. Це може проявлятися у консерватизмі, педантичності, спробах контролювати процес. Націлена на результат людина часто може пояснювати свої дії тим, що ціль виправдовує засоби, вона схильна жертвувати своїм часом і спілкуванням з іншими задля досягнення кінцевої мети.

Установлено статистично значущий зв'язок між установкою на владу та установкою на егоїзм. Людина, котра прагне влади, змушена думати, передусім, про свої потреби та не покладатися на інших унаслідок можливої конкуренції. Свої інтереси вона ставить вище від інтересів інших, вважаючи реалізацію своїх бажань більш корисною як для себе, так і для навколишніх. Вона переймається лише своїм статусом та успіхом, працює над своїм образом і становищем у суспільстві. У боротьбі з конкурентами не нехтує використанням обману й хитрощів. Вона націлена дійти до своєї мети будь-якою ціною, тому егоїстична поведінка є необхідним засобом, до якого вдається

людина. Егоїзм може виступати також як спотворена форма механізму захисту задля збереження своїх інтересів і поглядів. У буденному житті егоїзм може проявлятися і як гедонізм – людина, яка керується установкою на владу, схильна оточувати себе предметами комфорту та розкоші, навіть якщо вона й не потребує їх.

Установлено негативний кореляційний зв'язок між установкою на альтруїзм і владу: альтруїстично спрямована людина не схильна проявляти високого рівня зацікавленості владою, оскільки її основною метою є допомога тим, хто потребує підтримки. Її головне бажання – турбуватися про інших, часто на шкоду собі. На противагу їй людина, яка бажає отримати домінуючу позицію в соціумі, менш схильна допомагати навколишнім. Навіть якщо вона проявляє альтруїстичну поведінку, то найчастіше нею керує не так прагнення підтримати когось, як бажання отримати з цього певну вигоду. Така людина не схильна витратити свої ресурси – час, гроші, здоров'я – задля безкорисної допомоги нужденним. Якщо вона вирішила підтримати когось, то такі дії є своєрідним підкупом оточення, із метою підвищення рівня довіри до себе та зросту значущості своєї особистості в очах інших.

Статистично значущий зв'язок між установкою на гроші й на владу підтверджує положення, що в людини, котра прагне отримати владну позицію в суспільстві, часто виникає асоціація, що фінансова спроможність дає їй більші можливості керувати тими, хто її оточує, робить її думку в соціумі важливішою, надає більші повноваження, а її рішення стають більш соціально значущими. Великі фінансові можливості не лише привертають до неї увагу, а й роблять певним узірцем успішності та популярності. Для особи, котра прагне влади, отримання визнання за рахунок володіння грошима може бути найпростішим способом досягнення цілі, оскільки отримання авторитету за допомогою особистісних якостей – набагато довший та складніший процес, що потребує великих зусиль. Водночас фінанси можуть виступати і як засіб отримання влади, оскільки задля досягнення своєї мети людина схильна йти на підкуп і не завжди діяти чесно.

Зафіксований статистично значущий зв'язок між установкою на свободу та владу відображає специфіку того, що, орієнтуючись на свободу, людина схильна намагатися займати певну домінуючу позицію заради того, щоб контролювати ситуацію та зберігати свою незалежність від інших. Якщо людина прагне досягти влади, то свобода від впливу інших також буде вагомим фактором досягнення цілі,

оскільки особа не підкорятиметься тим рамкам, котрі створюють інші люди. Вона самостійно прийматиме рішення та керуватиме своїм життям. Проте в той самий час у людини залишається ризик перетворити прагнення до свободи на егоїзм.

Отримані результати становили основу для підбивання підсумків щодо вивчення взаємозв'язку соціально-психологічних установок і губристичної мотивації осіб літнього віку: у профілі губристичної мотивації осіб літнього віку домінуючу позицію займає показник досконалості, який не продемонстрував функціонального зв'язку з показниками соціально-психологічних установок, що фактично можна інтерпретувати в характеристиках його *стабілізаційного впливу* через сформовану вибірковість уваги, підвищену сенсифікацію до релевантних стимулів та інерційність діяльності щодо подолання зовнішніх перешкод. Водночас актуальна мотиваційна реалізація переваги знаходить зв'язок соціально-психологічною установкою влади, яка є основною в поведінці губристичної спрямованої особистості, адже вона задає той алгоритм дій, котрим зазвичай керується людина, яка бажає самоствердитися в суспільстві та яка за функціональним змістом демонструє *дезорганізаційний вплив* на особистість, адже він пов'язаний із надлишковою когнітивно-афективною напругою, коли можливість реалізації значимого мотиву фрустрована або обмежена зовнішніми обставинами й рамками: людина керується бажанням отримати статки або свободу чи реалізує власні егоїстичні прагнення.

Висновки. Проведений теоретико-емпіричний аналіз проблеми дає підстави для висновку про детермінаційний взаємозв'язок губристичної мотивації та соціально-психологічних установок осіб літнього віку. Губристична мотивація в ознаках самоствердження особистості виступає поштовхом до досконалості й переваги, які визначають межу її самореалізації та самовдосконалення. А регуляційний зміст соціально-психологічних установок координує активність людини в діяльності та поведінці засобом установлення чуттєво-практичного контакту людини з дійсністю та організацією перцептивних образів і процесів сприймання. Емпірично встановлено дві форми впливу соціально-психологічних установок на зміст губристичної мотивації – стабілізаційний і дезорганізаційний, – які є полярними за змістом. Доведено, що прагнення до досконалості як показника губристичної мотивації осіб літнього віку, пов'язане зі стабільними переживаннями щодо оцінки та розуміння ними соціально-психологічних настанов і

змін; а прагнення до переваги знаходить зв'язок із дестабілізаційними переживаннями потреби у владі, що часто спричиняє внутрішню невизначеність, неоднозначність і конфліктність.

Перспективами подальшого вивчення проблеми взаємозв'язку губристичної мотивації та соціально-психологічних установок осіб літнього віку вважаємо дослідження детального змісту структурно-функціональної організації зазначеного взаємозв'язку в ознаках реінтеграції особистості, переживання психологічного благополуччя та прояву самоактуалізаційних тенденцій життєвої активності осіб цієї вікової категорії.

Література

1. Адлер, А. (1997). *Наука жить*. Киев: Port-Royal, 288 с.
2. Андреева, Г. М. (2009). *Социальная психология: учебник*. Москва: Аспект Пресс, 384 с.
3. Асмолов, А. Г. (1979). *Деятельность и установка*. Москва: МГУ, 144 с.
4. Асмолов, А. Г. (1996). *Культурно-историческая психология и конструирование миров*. Москва: МПСИ, 768 с.
5. Белинская, Е. П., Тихомандрицкая, О. А. (2001). *Социальная психология личности: учеб. пособие для вузов*. Москва: Аспект Пресс, 301 с.
6. Вірна, Ж. П. (2017). Психологічні координати конструктивного самозбереження особистості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомилинського. Психологічні науки: зб. наук. праць*, 1, 35–40.
7. Вічалковська, Н. К., Іванашко, О. Є. (2015). Активізація самореалізації осіб вікової категорії 50+: ресурсний підхід. *Психологічні перспективи*, 26, 51–60.
8. Козелецкий, Ю. (1991). *Человек многомерный*. Київ: Лыбидь, 285 с.
9. Леонтьев, Д. А. (2001). *Психология смысла*. Москва: Ин-т практ. психологии, Воронеж: НПО «МОДЭК», 488 с.
10. Никитин, Е. П. (2000). *Феномен человеческого самоутверждения*. Санкт-Петербург: Алетейя, 224 с.
11. Сурдин, Г. В. (2011). Статусное самоутверждение: его природа и сущность. *Известия Иркутской государственной экономической академии*, 4, 221–224.
12. Титаренко, Т. М. (1998). Простуюча до себе особистість: дволикий Янус самотворення. *Соціологія. Психологія. Педагогіка*, 5, 43.
13. Роджерс, К. (1994). *Взгляд на психотерапию, становление человека*. Москва: «Прогресс», «Универс», 480 с.
14. Розов, А. И. (1993). Стремление к превосходству как одно из основных влечений. *Психологический журнал*, 14 (6), 133–141.
15. Роменец, В. А. (1989). *Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании*. Киев: Здоровья, 376 с.

16. Узнадзе, Д. Н. (1977). Основные положения теории установки. *Труды*. Т. 6. Тбилиси: Мецниереба, 330 с.
17. Цыбра, Н. Ф. (1989). *Самоутверждение личности (социально-философский анализ)*. Киев, Одесса: Высш. шк., 192 с.
18. Фоменко, К. І. (2017). *Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика: монографія*. Суми: СумДПУ, 540 с.
19. Фоменко, К. І. (2018). Психологія губристичної мотивації суб'єкта діяльності. (Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01). Харків, 465 с.
20. Ядов, В. А. (1979). *Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности*. Ленинград: Наука, 264 с.
21. Bruner, J. S., Smith, M. B. & White, R. W. (1956). *Opinions and Personality*. New York: John Wiley and Sons, 294 p.
22. Hughes, B. (1996). *Older people and community care*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press. 153 p.
23. Lange, L. (1885). Über das Beharrungsgesetz. *Berichte über Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Leipzig, 333–351 p.

References

1. Adler, A. (1997). *Nauka zhit [The science of living]*. Kiev: Port-Royal. 288 p. [in Russian].
2. Andreeva, G. M. (2009). *Sotsialnaya psikhologiya. Uchebnik [Social psychology. Textbook]*. Moskva: Aspekt Press. 384 p. [in Russian].
3. Asmolov, A. G. (1979). *Deyatel'nost' i ustanovka [Operation and attitude]*. Moskva: MGU. 144 p. [in Russian].
4. Asmolov, A. G. (1996). *Kulturno-istoricheskaya psikhologiya i konstruirovaniye mirov [Cultural-historical psychology and the construction of worlds]*. Moskva: MPSI. 768 p. [in Russian].
5. Belinskaya, Ye. P., Tikhomandritskaya, O. A. (2001). *Sotsialnaya psikhologiya lichnosti. Uchebnoye posobie dlya vuzov [Social psychology of personality. Textbook for universities]*. Moskva: Aspekt Press. 301 p. [in Russian].
6. Bruner, J. S., Smith, M. B. & White, R. W. (1956). *Opinions and Personality*. New York: John Wiley and Sons, 294 p.
7. Fomenko, K. I. (2017). *Osobystist yak subiekt podolania krizovyh situatsii: psykholoichna teoriia I praktyka: monografiia [Personality as a subject of crisis situations overcoming: psychological theory and practice: monograph]*. Sumy: SSPU. 540 p. [in Ukrainian]
8. Fomenko, K. I. (2018). *Psykhologhiia hubrystychnoi motyvatsii subiekta diialnosti [Psychology of hubristic motivation of the subject of activity]*. *Candidate's thesis*. Kharkiv: KhNU, 465 p.
9. Hughes, B. (1996). *Older people and community care*. Buckingham/Philadelphia: Open University Press, 153 p.
10. Ivanashko, O. Ye. & Vichalkovska, N. K. (2015). *Aktyvizatsiia samo-realizatsii osib vikovoi katehorii 50+: resursnyi pidkhid [Activation of self-realization*

of persons of 50+ age category: resource approach]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological perspectives*, 26, 51–60 [in Ukrainian].

11. Kozelecziy, Yu. (1991). *Chelovek mnogomerniy (psihologicheskie esse)* [Multidimensional person (psychological essay)]. Kyiv: Lybyd, 285 p. [in Russian].

12. Lange, L. (1885). *Über das Beharrungsgesetz. Berichte über Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften* [The steady-state law. Reports on the negotiations of the Royal Saxon society of Sciences]. Leipzig, 333–351 p. [in German]

13. Leontev, D. A. (2001). *Psikhologiya smysla* [Psychology of sense]. Moskva: Institut prakticheskoy psikhologii, Voronezh: NPO «MODEK», 488 p. [in Russian].

14. Nikitin, E. P. (2000). *Fenomen chelovecheskogo samoutverzhdeniia* [The phenomenon of human self-assertion]. Sankt-Peterburg: Aletejya, 224 p. [in Russian].

15. Rodzhers, K. (1994). *Vzglyad na psikhoterapiyu, stanovlenie cheloveka* [View on psychotherapy, human development]. Moskva: «Progress», «Univers», 480 p. [in Russian].

16. Romenec, V. A. (1989). *Zhizn i smert v nauchnom i religioznom istolkovanii* [Life and death in scientific and religious interpretation]. Kiev: Zdorovya, 376 p. [in Russian].

17. Rozov, A. I. (1993). *Stremlenie k prevoskhodstvu kak odno iz osnovnykh vlecheniy* [The pursuit of excellence as one of the main drives]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 14 (6), 133–141 [in Russian].

18. Surdin, G. V. (2011). *Statusnoe samoutverzhdenie: ego priroda i sushchnost* [Status self-affirmation: its nature and essence]. *Izvestiya Irkutskoi hosudarstvennoy ekonomicheskoy akademii – Proceedings of the Irkutsk State Economy Academy*, 4, 221–224 [in Russian].

19. Tsybra, N. F. (1989). *Samoutverzhdenie lichnosti (socialno-filosofskiy analiz)* [Self-affirmation of personality (social and philosophical analysis)]. Kiev, Odessa: Vysshaya shkola, 192 p. [in Russian].

20. Tytarenko, T. M. (1998). *Prostuiucha do sebe osobystist: dvolykii Yanus samotvorennia* [Self-appealing personality: two-faced Janus self-creation]. *Sotsiologhiia. Psykholohiia. Pedahohika. Sociology. Psychology. Pedagogy*, 5, 43 [in Ukrainian].

21. Uznadze, D. N. (1977). *Osnovnyye polozheniya teorii ustanovki. Trudy* [The main provisions of the theory of attitude. Works] (Vol. 6.). Tbilisi: Metsniereba. 330 p. [in Russian].

22. Virna, Zh. P. (2017). *Psikhologichni koordynaty konstruktyvnogo samozberezhennya osobystosti* [Psychological coordinates of constructive self-preservation of personality]. *Psykholohichni nauky: zbirnyk naukovykh prac – Psychological Sciences: a collection of scientific works*, 1, 35–40 [in Ukrainian].

23. Yadov, V. A. (1979). *Samoregulyaciya i prognozirovanie socialnogo povedeniya lichnosti* [Self-regulation and forecasting of social behavior of the person]. Leningrad: Nauka, 264 p. [in Russian].

Received: 05.10.2019

Accepted: 03.11.2019